

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ
Vishvikaran Doraan Punjabi Bhasha

ਅਨੀਤਾ ਰਾਣੀ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਸੁਰਜੀਤ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੱਲਵਾਲ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਪੱਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਖਲਬਲੀ ਮੱਚੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਜ਼ਬਰਨ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹਾਂ ਤੇ ਠੱਸਿਆ ਹੈ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਨਸਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੜਾ ਤੀਖਣ ਹੈ। ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਅਸਰ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਉੱਚ-ਵਰਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਕੌਮੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ-ਪੱਖੀ ਨਜ਼ਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਮ ਕਾਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਆਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਆਂ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਾਰ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰਵੱਈਆਂ ਅਪਣਾਇਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਹ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਣਪੜ੍ਹ-ਗਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਧਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਖ ਮੌਜੂਦ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰਕੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਮਾਣ ਤੇ ਗੌਰਵ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਡੀ. ਡੀ. ਕੋਸਾਂਭੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ- ਗਲਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲ ਕੇ ਗਲਤ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਲਾਇਕ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੱਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਲੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਸਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਖੜੋਤੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਥੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਘਾਟ-ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸੋਖਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਲ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੀਅਰਡ ਨੂੰ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਤੇ ਸੋਖਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਕਈ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਵਾਧੂ-ਘਾਟੂ ਕੰਮ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬੱਚੇ ਤੇ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇੰਨੀ ਸੌਖੀ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤਿਆਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ- ਸਕੂਲ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਮ ਕਰਕੇ, ਅਖੀਰਲਿਆਂ ਪੀਅਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਉਠ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉੱਜ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ, ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ, ਪ੍ਰਤੀ ਹਫ਼ਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ 57 ਘੰਟੇ, ਜਪਾਨ ਵਿੱਚ 42 ਘੰਟੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਔਸਤਨ 22 ਤੋਂ 32 ਘੰਟੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ- ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਗਲਤ-ਮਲਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਤੇ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਨਾ ਟੋਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਸ਼ਾ- ਵਸਤੂ ਜਾਂਚਣਾ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗਲਤ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਰਵਈਆਂ-ਅਜੋਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਣਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਧੇਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਉਹ ਅਸਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤੋਂ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ-ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਧੇਰੇ ਤੇ ਅਸਾਨ ਹੈ) ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਧਿਆਪਕ, ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ।

ਵੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ- ਜੋਸਫ ਜੇ. ਵੈਬਰ ਅਨੁਸਾਰ- ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮੇਂ ਵਿਅਕਤੀ 40% ਗਿਆਨ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ, 25%ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ, 17%ਛੂਹਣ ਨਾਲ, 15%ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਰੀਰਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ 3%ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਕੇ ਜਾਂ ਸੁੰਘ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਰੇਡੀਓ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ, ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ, ਲਿੰਗਵਾਫੋਨ(ਸੁਣਨ ਸਾਧਨ), ਮਾਡਲ, ਚਾਰਟ, ਚਿਤਰ, ਨਕਸ਼ੇ ਗ੍ਰਾਫ, ਬੁਲਿਟਨ ਬੋਰਡ, ਫਲੈਨਨ ਬੋਰਡ (ਵੇਖਣ ਸਮੱਗਰੀ), ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਦਿ (ਦੇਖਣ ਸੁਣ ਸਮੱਗਰੀ) ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਦੂਜਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਹਿੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ।

ਖੋਜ ਦੀ ਘਾਟ-ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਤਕ ਉੱਚ ਪਧਰੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਏ ਹਨ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਉੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਚ ਭਾਰਤੀ ਖੋਜ ਪੱਛਮੀ ਖੋਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿੱਛੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਹੋਈਆਂ ਖੋਜਾਂ ਬਾਰੇ ਚੋਰੀ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ- ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਹੈ।

ਵਿਸਰ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ- ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਭੰਗੜੇ, ਗਿੱਧੇ, ਮੰਗਣੇ, ਵਿਆਹ, ਮਰਨੇ, ਛਿੱਜ, ਤਿੰਵਣ, ਤੀਆਂ, ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਗੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗਾਥਾਵਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਚਾਚਾ, ਮਾਮਾ, ਤਾਇਆ, ਫੁੱਫੜ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਕਲ ਅਤੇ ਚਾਚੀ, ਮਾਮੀ, ਤਾਈ, ਭੂਆ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਟੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਬੋਲਣ-ਚੱਲਣ, ਬੈਠਣ-ਉੱਠਣ, ਪਹਿਨਣ-ਪਰਚਣ, ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਸਭ ਓਪਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਘੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਥਾਂ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀ ਇਸ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲੈਮਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤ ਤੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ (ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਆਫੀਸੀਅਲ ਲੈਂਗੁਏਜ(ਅਸੈਂਡਮੈਂਟ) ਬਿੱਲ 2008 ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹਿਤੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਿੱਲ ਦੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸਹਿਰਦ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿਤੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਹੀ ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਚੱਲੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਵਾਏਗੀ।

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਨਿਪੰਨਤਾ/ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਨਿਪੰਨਤਾ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ, ਅਰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਧਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵੇਲੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ।

ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੱਧਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਐਮ. ਫਿਲ ਅਤੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੋਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੇਪਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਉਸੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਈ, ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰਵੇਖਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਲੋੜ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮੂਲ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਤੇ ਸਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ-ਸਾਨੀ ਕਰਕੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਾਰਥਿਕ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ:

- 1) ਸੇਖੋਂ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਕਲਿਆਣੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼
- 2) ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਪਾਰਗਾਮੀ, ਪੰਨਾ 109
- 3) ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 22 ਫਰਵਰੀ, 2016, ਪੰਨਾ 10
- 4) ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਪੰਨਾ 111
- 5) ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਵਿ ਭਾਸ਼ਾ, ਖੋਜ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ, ਪ੍ਰੋ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਦਾਬਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਪੰਨਾ 181
- 6) ਡਾ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਗਾਸੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਪੰਨਾ 41
- 7) ਜੋਸ਼ੀ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਪੇਖ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, 2011
- 8) ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਸੋਚੀ 24, ਪੰਨਾ-107
- 9) ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਐਤਵਾਰ, 14 ਸਤੰਬਰ 2003
- 10) ਮਿਤਾਲੀ ਤਲਵਾੜ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਝੁਕਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ

